

Състояние на защитните горски пояси в Добруджа

Д-р инж. Петя МАТЕВА – главен експерт в отдел „Стопанисване на горските територии“ – ИАГ, инж. Мария КИРИЛОВА – ЛЗС – Варна

От 2020 г. се наблюдава влошено здравословно състояние на защитните горски пояси (ЗГП) с участие на ясен. Бяха проведени редица обследвания и научни проучвания и две работни срещи (на 23 септември 2021 г. в Балчик и на 20 май 2022 г. в Добрич). В края на май 2022 г. държавните горски и ловни стопанства в Североизточна България извършиха целенасочен мониторинг на защитните горски пояси чрез окомерна оценка по принципите, разписани в указанията за стопанисване на полезащитните горски пояси. След анализ на представените данни от мониторинга на почти 9900 ха ЗГП в Североизточна България е установено, че в добро състояние са 6440 ха (65 %), в задоволително – 2814 ха (28 %), и в лошо – 645 ха (7 %). Последвалите контролни проверки от ИАГ, ЛЗС – Варна, и Регионалните дирекции по горите във Варна и Русе потвърдиха влошаването на поясите. Анализът е първата стъпка за придобиване на цялостна картина върху състоянието на защитните горски пояси след 2006 година.

В началото на 50-те години на миналия век в Североизточна България са създадени 9 държавни защитни горски пояса (ДЗГП) и мрежа от полезащитни горски пояси (ПГП), която е изградена в зависимост от посоката на преобладаващите ветрове в района. Създаването им цели подобряване на микроклимата на съседните земеделски територии чрез намаляване на силата на ветровете, изпарението на влагата в почвата и растителността, по-правилно разпределение на снежната покривка по цялата площ и опазване на земеделските територии от водна и ветрова ерозия. От друга страна, горските пояси представляват горски хабитати, които посредством средообразуващата си функция предоставят условия за развитие и убежище на множество ценни животински видове, опазват и увеличават биологичното разнообразие, осигуряват места за почивка на мигриращи видове по втория по големина миграционен път в Европа – Виа Понтика.

С оглед на огромното значение на поясите като лесомелиоративни съоръжения за поддържане на почвената влага и предпазване от ерозионни процеси на огромни земеделски масиви е необходимо те да се поддържат в добро състояние, за да изпълняват защитните си функции. В случай на настъпване на значител-

ни повреди и дори загиване на растителността в части от тези пояси те не трябва да бъдат заличавани, а възстановявани.

През 2003 – 2006 г. Институтът за гората – БАН, извърши комплексни изследвания на създадените полезащитни горски пояси в Северна България по договорна задача, възложена от ИАГ. Резултатите показват, че ПГП са разположени неравномерно върху територията на Северна България, поединично или на малки групи в западната и средната част на изследвания район, образувайки цялостна полезащитна система на територията на Силистренска и Добричка област. Разпределението на ЗГП в Северна България съгласно действащите горскостопански планове към 2022 г. е показано на *фиг. 1*.

Нормативната уредба посочва, че „защитни горски пояси“ са линейни горски култури, създадени за защита на почвите, инженерни съоръжения и урбанизирани територии и за подобряване на микроклимата (§ 1, т. 24 от Допълнителната разпоредба на Закона за горите). Те се отнасят към категорията горски територии със защитни функции (чл. 5, ал. 2 от ЗГ) и са публична държавна собственост (чл. 27, ал. 3, т. 5 от ЗГ). Въз основа на направено сечение между горскостопанските с кадастралните карти е установено, че от наличните 28 868 ха ДЗГП и ПГП в цялата

страна недържавна собственост са 2322 ха (8 %), а извън горска територия са 2226 ха (7.7 %). Това затруднява работата на стопаните на горите по прилагане на Закона за горите и поднормативните му актове.

С указания за стопанисване на ПГП от 2014 г. тези насаждения се разглеждат като технически съоръжения и подлежат на ежегоден мониторинг, резултатите от който трябва да се изпращат на съответната регионална дирекция по горите. Мониторингът се извършва чрез окомерна преценка от лесовъдите по дефинираните три категории:

● **Добро** – схемата от създаването не е нарушена, липсват признаци на здравословни проблеми (суховършии/обезлистване до 25 %); поясът е пълноценен и изпълнява предназначението си.

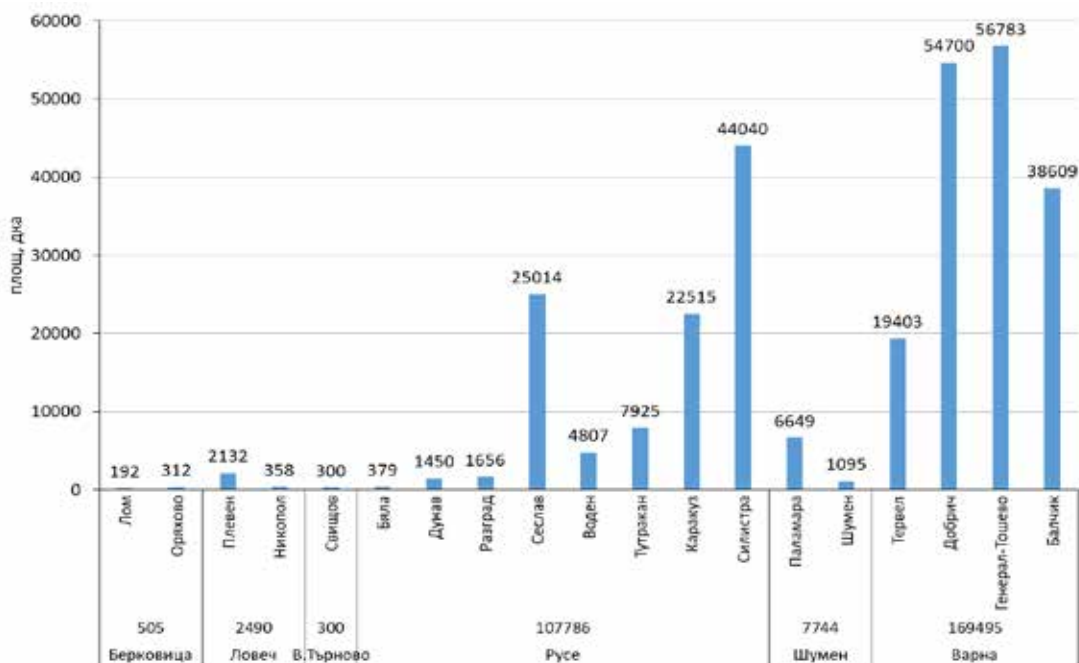
● **Задоволително** – суховършии до 30 %, обезлистване до 60 %, наличие на мразобойни и ракови образувания; поясът е с частично нарушена функционалност.

● **Лошо** – в резултат на престарялост, пожари, абнотични, биотични и други въздействия главният вид/видове липсва или е под 50 % участие в състава; здравословното състояние е лошо: обезлистване – над 60 %, суховършии – над 30 %; поясът не изпълнява предназначението си.

Един от недостатъците на това категоризиране е, че не дава информация колко от поясите в задоволително състояние са уязвими и могат да преминат в лошо състояние в най-кратък период. За елиминиране на субективизма е целесъобразно провеждане на съвместни проверки за трениране на окомера, а опитът на лесовъдите може да съкрати продължителността на мониторинга, който отнема време и изисква практически опит.

Възможно е да се използват дистанционни методи за оценка на състоянието на поясите чрез спектрален анализ на заснети с дрон изображения или чрез сателитни снимки. Това изисква разработване на методика и верифициране на достоверността ѝ чрез научни изследвания.

Анализът на данните от проведенния мониторинг през пролетта на 2022 г. включи идентифициране на

Фиг. 1. Разпределение на площите на защитните горски пояси в Северна България по действащи ГСП към 2022 г., дка

информацията с действащите горскостопански планове и визуалното разпознаване на поясите чрез сателитни снимки. По този начин се установи, че от обявените 28 868 ха защитни горски пояси в страната ползазащитните горски пояси в Добруджа са в размер на 10 695.5 ха (37 %). Извършеният мониторинг на състоянието на поясите е на площ от 9899.8 ха (таблицата), като повече от 2/3 от поясите в Североизточна България се намират в района на дейност на РДГ – Варна, на територията на ДГС – Генерал Тошево, ДЛС „Балчик“ и ДГС – Добрич. На четвърто място по площ на ЗГП е ДГС – Силистра.

При контролната проверка е уста-

новено, че влошаването на поясите продължава и се разширява и в западната част на Добруджа.

Представените данни от извършения мониторинг показват, че към 1 юли 2022 г. в лошо състояние са 7 % (645.2 ха) от защитните горски пояси, в задоволително състояние – 28 % (2814.4 ха), и в добро състояние – 65 % (6440.2 ха).

Основна причина за влошеното физиологично състояние на поясите са малкото количество валежи и слабата влагозапасеност в района, което обуславя занижената устойчивост на поясите и появата на редица фитопатогени и насекоми вредители в североизточната част на България. В останалата част на

страната ползазащитните пояси нямат съществено влошаване на състоянието си, респективно – изпълнение на функциите си.

Друга значителна причина за влошеното състояние на поясите е, че при създаването им са избрани дървесни видове, които са уязвими при неблагоприятни климатични условия, податливи на заболявания, страдат от суховършия и това се отразява на по-нататъшното им функциониране като техническо съоръжение.

Насищането на поясите със спътници и храсти, някои от които с бърз растеж в млада възраст, заглушават главния вид. По този начин са създадени пояси с голя-

ма широчина, а крайните им редове затрудняват провеждането на лесокulturни и лесовъдски мероприятия в тях.

СЪСТОЯНИЕ НА ПОЯСИТЕ ОТ АМЕРИКАНСКИ, ПОЛСКИ И ПЛАНИНСКИ ЯСЕН

В отделните стопанства влошеното състояние на поясите се отнася за редица дървесни видове, сред които полски бряст, американски и планински ясен, по-малко – акация, гледичия, шестил, явор, цер и други. Като устойчиви главни дървесни видове в различните райони на Добруджа се очертават церът, летният и червеният дъб, в известна степен – гледичия и акация. Извършеният към 31.05.2022 г. мониторинг е обхванал общо 9900 ха, от които 1803 ха са чисти и смесени ясенови пояси (с участие над 0.5 включително). От тях 22 % (401 ха) са в лошо състояние, 44 % (785 ха) – в задоволително състояние, 34 % (617 ха) – в добро състояние. От ясените най-широко застъпен е планинският (84 %, 1335 ха), следван от американския ясен (11.3 %, 179.7 ха) и на последно място – полският ясен (4.7 %, 74.6 ха).

Разпределението на ясеновите пояси по стопанства и според състоянието им е представено на фиг. 2. Най-много площи с ясенови пояси се намират в ДЛС „Балчик“, следвано от Държавните горски стопанства в Генерал Тошево и Добрич. Според мониторинга най-големите площи с

Състоянието на защитните горски пояси към 31.05.2022 г., ха

Таблица

РДГ	ДГС/ДЛС	Площ с извършен мониторинг на фитосанитарното състояние	в т.ч.			% на поясите в лошо състояние от общата оценена площ
			добро	задоволително	лошо	
Варна	Генерал Тошево	2783.8	1736.2	910.1	137.5	1.4
	„Балчик“	2694.9	2291.7	266.7	136.5	1.4
	Добрич	1590.6	929.1	442.6	218.9	2.2
	„Тервел“	378.7	310.3	46.1	22.3	0.2
Шумен	Шумен	34.1	27.5	6.6	0.0	0.0
Русе	Силистра	928.5	493.8	400.2	34.5	0.3
	Сеслав	556.0	224.1	318.9	13	0.1
	Тутракан	340.9	183.9	130.6	26.4	0.3
	„Каракуз“	281.8	94.9	174.6	12.3	0.1
	Разград	182.9	66.1	78.3	38.5	0.4
	„Дунав“	109.0	82.6	26.4	0.0	0.0
	Бяла	18.6	0.0	13.3	5.3	0.1
ОБЩО		9899.8	6440.2	2814.4	645.2	7.0

увредени ясенови пояси се намират в ДГС – Добрич (повече от 60 % от всички ясенови пояси в Стопанството). В ДЛС „Балчик“ 60 % от всички ясенови пояси са здрави, а в ДГС – Генерал Тошево – почти 70 % са в задоволително състояние. Данните от мониторинга показват, че в стопанствата в района на дейност на РДГ – Варна, ясеновите пояси са с тенденция към влошаване.

Въз основа на направения анализ на резултатите от мониторинга и последвалите контролни проверки по-важните изводи са:

- Въпреки установените несъответствия и липсата на данни за отделни пояси в голямата си част мониторингът дава достоверна информация за състоянието на полезащитните горски пояси в Добруджа.

- Установени са новозалесени пояси на възраст до 10 г., в лошо състояние, поради допуснати грешки при създаването им, като не е установен фитосанитарен проблем.

- Необходимо е да се състави система от лесовъдски мероприятия за създаване, стопанисване и поддържане на състоянието и функциите на защитните горски пояси, в т.ч. регламентиране на горскостопанските мероприятия в пояси със смесен видов състав. Поясите в лошо състояние следва да бъдат подновени поетапно чрез планиране на дейностите по презалесяване и своевременното им отглеждане.

За част от поясите са предвидени технически сечи, съгласно указанията от 2014 година. За целта следва да се има предвид:

- След провеждането на техническите сечи с интензивност 100 % голяма част от поясите са оставени за издънково възобновяване и се оформят с ниска и плътна конструкция.

- В ясеновите пояси, в които след сеч дървостоят е на повече от две ротации и липсва издънково възобновяване, е целесъобразно да се планира цялостното му изсичане с последващо изкуствено възобновяване.

- В зависимост от дървесните видове издънковото възобновяване на смесени пояси може постепенно да доведе до загуба на първоначалната схема, което да компрометира функцията на ПГП като техническо съоръжение.

- Частичното изсичане на пояса и браконьерските сечи също нарушават конструкцията и водят до влошена функционалност.

- В гъстите и плътни пояси да се предвидят технически сечи за постепенно постигане на ажурна конструкция.

- Изваждането на ПГП от обсега на сертификацията, от една страна, ще позволи употребата на доказали се с времето неместни дървесни видове, устойчиви на болести и патогени (гледичия и червен дъб), а от друга – ще улесни прилагането на продукти за растителна защита при доказана необходимост.

- Ежегодното представяне на доклади за състоянието на поясите е основополагащо за своевременното планиране на лесовъдски дейности в тях, преди те да са загубили функциите си и да са започнали да причиняват икономически загуби на стопаните на гората и на земеделските производители. За целта е необходимо:

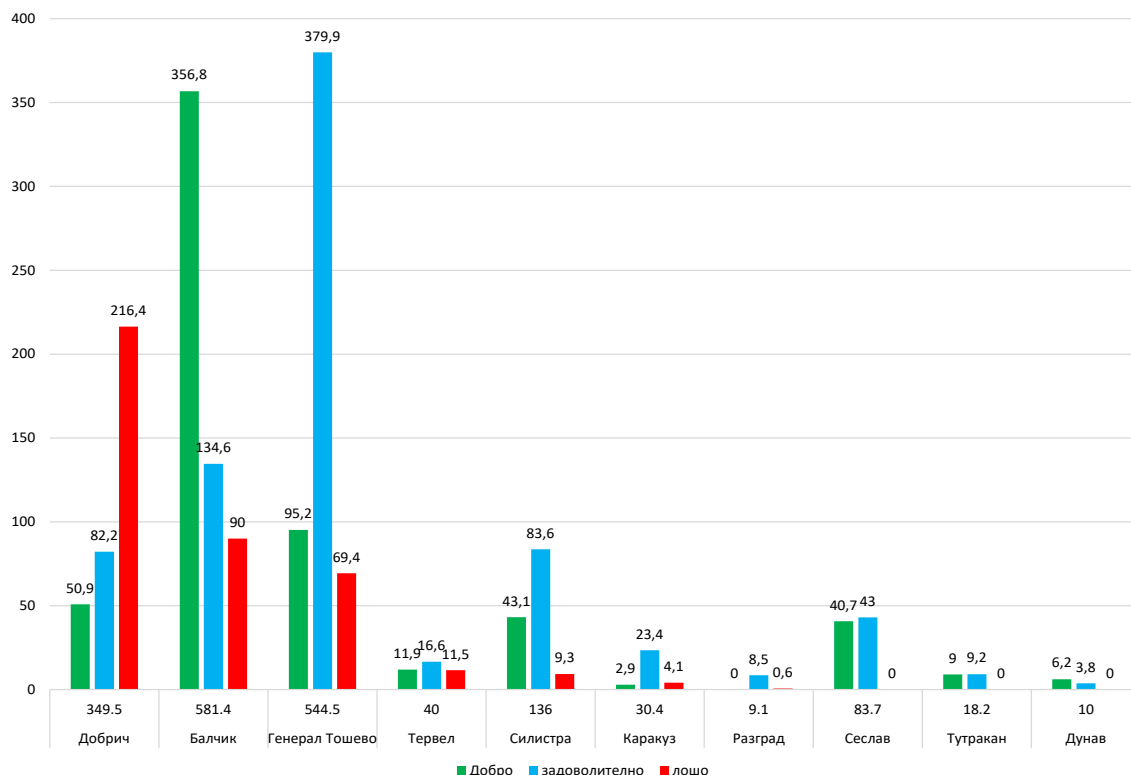
- Да се пристъпи към разработва-

не на методика за извършване на ежегоден мониторинг на защитните горски пояси (период на провеждане на обследванията, типа на данни, които да се събират, и формата за представянето им, прецизиране на категориите) с цел предлагане на своевременни и възможни за изпълнение научнообосновани решения по подновяване и поддръжка на защитните горски пояси.

- Извършването на мониторинга да се предшества от практически инструктаж от страна на РДГ и ЛЗС, което ще елиминира субективното оценяване на състоянието на поясите.

- Изключително важно е при инвентаризация и планиране на дейности в горскостопанските планове полезащитните пояси да бъдат ясно описани, а при създаването на нови да се записват схемите за проследяване на възстановяването на системата от полезащитни горски пояси.

- Необходимо е да се изчистят несъответствията между кадастрална и горскостопанска карта, като същевременно се определи буферна зона между горски пояси и земеделски територии, в които липсата на почвообработка ще подсури устойчивост и оптимална ефективност на съоръженията.

Фиг. 2. Разпределение на ясеновите пояси по териториалните поделения и според състоянието им, ха